

OGAHYNING "SALLAMNO" RADIFLI G'AZALIDA BADIY TASVIR VA MA'NO QATLAMLARI

Yoqutxon Anvarova

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti,
Filologiya va tillarni o'qitish (arab tili) ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi
@anvarovayoqutxon523gmail.com. +998998645545

Mutalova Gulnora Sattarovna

Ilmiy rahbar PhD, dotsent

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18467888>

Annotasiya: Mazkur maqolada Ogahiyning "Sallamno" deb boshlanuvchi g'azali badiiy jihatdan, lirik qahramon kechinmalari va obrazli vositalardan foydalanish mahorati nuqtayi nazaridan atroflicha tahlil qilinadi. Har bir baytdagi majoziy tasvir, tashbeh, istiora va ramziy mazmunlar alohida sharhlanib, g'azalning ichki drammatizmi hamda lirizm darajasi yoritiladi.

Kalit so'zlar: Mumtoz adabiyot, g'azal tahlili, lirika, oshiq obrazi, yor timsoli, badiiy tasvir vositalari, istiora, tashbeh.

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ИЗОБРАЖЕНИЕ И СМЫСЛОВЫЕ УРОВНИ В ГАЗЕЛИ ОГАХИ «SALLAMNO»

Йокутхон Анварова

Ташкентский государственный университет востоковедения,
Направление: Филология и преподавание языков (узбекский язык),
студентка 2-го курса @anvarovayoqutxon523gmail.com. +998998645545

Муталова Гулнора Саттаровна

Научный руководитель: д.ф.н.

Аннотация: В данной статье всесторонне анализируется газель Огахи, начинающаяся с радифа «Sallamno», с точки зрения художественной выразительности, переживаний лирического героя и мастерства использования образных средств. Каждая бейта рассматривается отдельно, раскрываются метафорические образы, сравнения, символические значения, а также освещаются внутренняя драматичность и уровень лиризма произведения.

Ключевые слова: классическая литература, анализ газели, лирика, образ влюблённого, образ возлюбленной, художественные средства, метафора, сравнение.

ARTISTIC IMAGERY AND SEMANTIC LAYERS IN OGHI'S GHAZAL WITH THE RADIF "SALLAMNO"

Yoqutxon Anvarova

Tashkent State University of Oriental Studies,
Faculty of Philology and Language Teaching (Uzbek Language),
2nd-year student @anvarovayoqutxon523gmail.com +998998645545

Mutalova Gulnora Sattarovna

Scientific supervisor: DSc in Philology

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of Ogahi's ghazal beginning with the radif "Sallamno" from the perspectives of artistic expression, emotional experiences of the

lyrical hero, and mastery in the use of figurative devices. Each couplet is examined individually, highlighting metaphorical imagery, similes, symbolic meanings, as well as revealing the internal dramatic tension and lyrical depth of the poem.

Keywords: classical literature, ghazal analysis, lyric poetry, lover's image, beloved's image, artistic devices, metaphor, simile.

Olur har lahza yuz jon chashmi fattoning'a sallamno,
To'kar har damda ming qon tiyg'i mujgoning'a sallamno.

Ushbu baytda mahbubaning ko'zi va kipriklari an'anaviy qotil obrazida yuksak badiiyat bilan tasvirlanadi. Shoir "chashmi fatton" birikmasi orqali (o'ta fitnachi ko'z) lirik qahramonning yuzlab jonini har lahzada olishini ta'kidlaydi. Bu yerda ko'zning oshiqni o'ziga rom etish kuchi o'lim keltiruvchi qudratga qiyoslangan. "Sallamno" radifi orqali shoir ma'shuqaning ushbu shafqatsiz go'zalligi qarshisida butunlay taslim bo'lganligini bildiradi. Kipriklar esa "tiyg'" (shamshir)ga o'xshatilib, ular oshiq qalbini tinimsiz qon qiluvchi vosita sifatida berilgan. "Ming qon to'kish" iborasi bu o'rinda ishqiy iztirobning benihoya ekanini ko'rsatuvchi mubolag'adir. Baytda tashbeh san'ati orqali ko'z va kiprikning o'tkirligi, jozibadorligi yorqin ochib berilgan. Oshiq o'z jonining olinishiga rozi, chunki bu o'lim yorning nigohi tufayli sodir bo'ladi. Har lahza va har dam so'zlari dardning uzluksizligini anglatadi. "Yuz jon" va "ming qon" sonlari lirik pafosni kuchaytirishga xizmat qiladi¹. Oshiqning "sallamno" deyishi uning ma'naviy itoatkorligidan dalolat beradi. Bu taslimiyat orqali oshiq o'zligidan kechib, mahbubaning irodasiga bo'ysunadi. Baytning umumiy ruhiyati mumtoz lirikaning fano va ishqiy qurbonlik g'oyalariga asoslangan. Shoir so'z o'yinlari orqali yorning jismoniy go'zalligini ilohiy qudrat darajasiga ko'taradi.

Jahon bozorida sindurdi yoqut-u guhar qadrin,
Durafshon nukta birla la'li xandoning'a sallamno

Ushbu baytda mahbubaning kulayotgan lablari ("la'li xandon") va undagi durdek tishlari badiiy tahlilga tortiladi. Shoir "durafshon nukta" (nur sochuvchi nuqtalar) iborasi orqali tishlarning go'zalligini tasvirlaydi. Bu go'zallik jahon bozoridagi eng qimmatbaho javohirlar — yoqut va gavharning qadrini "sindiradi", ya'ni ahamiyatsiz qilib qo'yadi. Bu yerda mubolag'a san'ati yordamida insoniy jozibaning moddiy boylikdan ustunligi uqtirilgan. Lablar yoqutga, tishlar esa durlarga qiyoslanishi an'anaviy bo'lsa-da, ularning qadrini tushirishi yangi ma'no kasb etadi. "Sallamno" radifi bu o'rinda go'zallikning mutloq ustunligini tan olish ma'nosida keladi. Dunyo bozoridagi raqobat yorning birgina tabassumi oldida mag'lubiyatga uchraydi. Shoir yorning jismoniy husni orqali koinotdagi eng yuksak qiymatlarni qayta belgilaydi. "La'l" so'zi labning qizilligi va qimmatligini anglatib, uning xandonligi (kulib turishi) hayotbaxshlikni bildiradi. Oshiq bu go'zallikni ko'rib, dunyo boyliklaridan butunlay ko'ngil uzadi. Durafshonlik — bu nafaqat tishning oqligi, balki undan taralayotgan ma'naviy nurdir. Baytda tanosub san'ati (bozor, qadr, yoqut, guhar) mahorat bilan qo'llanilgan. Mazkur tasvir orqali Ogahiy insoniy

¹ Ogahiy. Devon. — Toshkent: Fan, 1980.

go'zallikning ilohiy manbaga egaligiga ishora qiladi. Yakuniy xulosa shuki, yorning jamoli barcha dunyoviy o'lchovlardan yuqori turadi.

Asir eylab kamandig'a parishon ko'nglum etdi jam,
Musalsal halqayi zulfi parishonig'a sallamno.

Baytda yorning sochi ("zulf") va oshiq ko'nglining ruhiy holati o'rtasidagi bog'liqlik ko'rsatiladi. Shoir zulfni "kamand" (arqon) timsolida berib, u oshiqni asir qilganini aytadi. Zulfning "parishon" (tarqoq)ligi an'anaviy ravishda oshiqning parishon holati bilan egizakdir. Biroq Ogahiy bu yerda kutilmagan ma'no yaratadi: tarqoq sochlar oshiqning parishon ko'nglini jamlaydi. Ya'ni yorga bog'lanish oshiqni o'zini yig'ib olishiga, bir maqsad sari intilishiga sabab bo'ladi. "Musalsal" (zanjirsimon) so'zi sochning halqalari oshiq uchun sadoqat zanjiri ekanini bildiradi. Bu baytda "parishon" va "jam" so'zlari o'rtasida go'zal tazod san'ati mavjud. Oshiq yorning sochidagi har bir halqaga ixtiyorsiz ravishda "sallamno" deya taslim bo'ladi. Bu taslimiyat aslida oshiqning ruhini ozodlikka (ishqiy erkinlikka) olib chiqadi. Sochning har bir tolasi oshiqning taqdirini bog'lovchi rishta vazifasini o'taydi. Zulfning qoraligi va uzunligi ishq yo'lidagi cheksiz sinoatlarni ham ifodalashi mumkin. Ko'ngilning jam bo'lishi — bu oshiqning dunyo tashvishlaridan qutulib, faqat yor yodiga o'tishidir. "Sallamno" bu o'rinda sadoqat qasamyodi kabi yangraydi. Baytning poetik kuchi uning mantiqiy paradoksida va ramziy ma'nolarining chuqurligida yotadi. Ogahiy zulf tasviri orqali insonning ruhiy iztirob va orom o'rtasidagi holatini ochib beradi.

Yuzingdin zarracha partav yetishkach tiyra kulbamg'a,
Yoritdi hajr shomin mehri raxshonig'a sallamno.

Lirik qahramonning yashash joyi va ruhiy olami "tiyra kulba" (qorong'u uy) sifatida tasvirlanadi. Mahbubaning yuzi esa "mehri raxshon" (porloq quyosh) timsolida gavdalanadi. Yor yuzidan taralgan zarracha nur ("partav") hatto eng zulmatli joylarni ham yoritishga qodir. "Hajr shomi" (ayriliq tuni) bu nur yetib kelishi bilan o'z o'rnini nurga bo'shatadi. Baytda nur va zulmat, tun va quyosh o'rtasidagi keskin tazod san'ati mahorat bilan qo'llangan. Oshiq yorning jamoli qarshisida hayrat bilan "sallamno" deb xitob qiladi. Bu nur faqat ko'z bilan ko'riladigan emas, balki qalbni yorituvchi ma'naviy ziyodir. "Zarracha" so'zi yor go'zalligining cheksizligini, uning juda kichik qismi ham dunyoni o'zgartirishini bildiradi. Hajr shomi — bu oshiqning barcha azoblari, umidsizliklari jamlangan vaqt. Mehri raxshon — esa umid va vaslning yuksak cho'qqisi sifatida talqin etiladi. "Sallamno" radifi bu o'rinda nurga bo'lgan ehtirom va ilohiy vaslga intilishni anglatadi. Kulbaning yorishishi — bu inson ruhining poklanishi va yangilanishi jarayonidir. Shoir so'zlar jilosi orqali qorong'ulikning mag'lubiyatini muhrlaydi. Har bir so'z yorning yuksakligini va oshiqning unga muhtojligini ko'rsatadi. Mazkur bayt tasavvufiy ma'noda bandaning Haq nuriga bo'lgan ehtiyojini ham ifodalashi mumkin.

Sihi qadlarni qumri yanglig' etdi ishqida nolon,
Nazokat bog'ida sarvi xiromonig'a sallamno.

Shoir ushbu baytda yorning qaddi-qomatini an'anaviy "sarv" daraxtiga o'xshatadi. "Sihi qad" — to'g'ri va tik qomatli go'zallar ham yorning ishqida nola qilishini bayon etadi. Oshiq esa bu go'zallik oldida "qumri" (nolakor qush) kabi nola-fig'on chekadi. "Nazokat bog'i" iborasi yorning butun borlig'i va harakatlari nafosatdan iborat ekanini bildiradi. "Sarvi xiromon" — bu tebranib turuvchi, jozibali qadam tashlovchi ma'shuqa timsolidir. Baytda bog' va qush timsollari orqali tanosub san'ati yaratilgan. "Sallamno" radifi qaddi-qomatning mutanosibligi va jozibasi oldidagi e'tirofdir. Nola qilish — bu yerda dard emas, balki go'zallikdan zavqlanishning yuqori darajasidir. Shoir yorning qadam tashlashini koinotdagi eng uyg'un harakat deb biladi. Qumri va sarv munosabati mumtoz she'riyatda abadiy oshiq va ma'shuq timsoli hisoblanadi. "Sihi qadlar"ning nolon bo'lishi — yor go'zalligining barcha go'zallarni ham lol qoldirishiga ishoradir. Ogahiy bu tasvir orqali tabiat va inson o'rtasidagi estetik bog'liqlikni ko'rsatadi.²Har bir so'z yorning latofatini va uning atrofida qilarga bo'lgan ta'sirini ochib beradi. Baytning umumiy ruhiyati yuksak ehtirom va ishqiy hayrat bilan sug'orilgan.

Agar ko'rsa erdi Yusuf malohatlig' jamolingni,
Der erdi sidq ila: «Ruxsori toboningg'a sallamno».

Ushbu baytda talmeh san'ati qo'llanilgan bo'lib, Islomiy an'anada go'zallik timsoli bo'lgan Yusuf (a.s.) obrazi keltiriladi. Shoirning fikricha, agar Yusuf (a.s.) yorning "malohatlig' jamoli"ni ko'rganda edi, o'zining go'zalligini unutgan bo'lardi. U chin dildan ("sidq ila") yorning nurli yuziga ("ruxsori tobon") taslim bo'lishini e'tirof etgan bo'lardi. Yusuf obrazi orqali yorning jozibasi ilohiylashtirilgan va uning mislsizligi ta'kidlangan. "Sallamno" radifi bu yerda hatto payg'ambarlik mo'jizasi bo'lgan go'zallik ham bu jamol oldida tiz cho'kishini anglatadi. "Malohat" so'zi yorning yuzidagi nafosat va yoqimlilik darajasini ko'rsatadi. Sidq ila deyish — bu e'tirofning haqiqiyligini va biron-bir shubhasizligini tasdiqlaydi. Yusuf (a.s.) o'z yuzini ko'rib hayron bo'lganlarni emas, balki bu yorni ko'rib hayron bo'lganlarni haq deb biladi. Baytda tarixiy-diniy timsol orqali badiiy tasvirning kuchi bir necha barobar oshirilgan. Ruxsori tobon — bu nafaqat go'zallik, balki haqiqat nurining tajallisidir. Oshiq bu tahlil orqali yorning barcha zamonlar va barcha go'zallardan ustunligini isbotlaydi. Shoir so'z o'yinlari yordamida Yusuf sarguzashtlariga ishora qilib, yangi ishqiy manzara yaratadi. Yakuniy ma'no yor go'zalligining mutloqligi va tengsizligini muhrlaydi.

Labing shirin takallumdin o'lukni turgizib aylar,
Suxanvar to'tioso shakkaristonig'a sallamno.

Baytda mahbubaning nutqi va uning ta'sir kuchi yuksak pardalarda tasvirlanadi. "Shirin takallum" (shirin so'zlash) o'liklarni tiriltirish xususiyatiga ega ekanligi aytiladi (Iso a.s. mo'jizasiga ishora). Yorning lablari va og'zi "shakkariston" (shakar maskani) deb atalib, undan taralgan so'zlar boldek totli deb ta'riflanadi. Ma'shuqa esa "suxanvar to'ti" (notiq qush)ga o'xshatiladi. "Sallamno" radifi so'zning mo'jizaviy kuchi va yorning nutqi oldidagi taslimiyatni ifodalaydi. O'lukni tiriltirish — bu oshiqning tushkun va o'lik qalbini hayotga qaytarish ramzidir. Nutqning shirinligi oshiq uchun eng katta tasalli va ruhlantiruvchi manbadir. Shoir

² G'aniyeva S. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. — Toshkent: Akademnashr, 2010.

labni nafaqat jismoniy, balki hayotbaxsh ma'no tashuvchi a'zo sifatida tahlil qiladi. To'tioso deyish bilan yorning beg'ubor va nafis so'zlashishiga urg'u beriladi. Shakkariston — bu baxt va shodlik makonining ramzi sifatida ham kelishi mumkin. Baytda tovushlar tovlanishi (alliteratsiya) va so'zlar jozibasi uyg'unlashgan. Oshiq yorning birgina so'zi uchun butun borlig'idan kechishga tayyorligini bildiradi. Bu tasvir orqali Ogahiy so'z san'atining inson ruhini davolashdagi ahamiyatini ko'rsatgan. Har bir ibora yorning lutfi va marhamatini ulug'lashga xizmat qiladi.

Chu ehson naqdini sochding jahong'a ganji lutfingdin,
Bori xalq o'ldi bandang naqdi ehsoningga'sallamno.

Ushbu baytda mahbubaning saxovati va muruvvati butun jahon miqyosida tasvirlanadi. "Ganji lutf" (lutf xazinasi)dan sochilgan "ehson naqdi" barcha insonlarni yorga bog'lab qo'yadi. Barcha xalq bu saxovat oldida unga "banda" (ihtiyorsiz murid) bo'lib qolgan. Shoir yorning nafaqat go'zallikda, balki odamiylik va muruvvatda ham tengsiz ekanini aytadi. "Sallamno" radifi jahon xalqining bu ehson oldidagi umumiy e'tirofidir. Ganj va naqd so'zlari o'rtasida tanosub san'ati mavjud bo'lib, ular yorning ma'naviy boyligini ko'rsatadi. Ehson — bu nafaqat moddiy, balki birgina shirin so'z yoki marhamatli nigoh hamdir. Lutfning xazinaga qiyoslanishi uning bitmas-tuganmas ekanligidan dalolat beradi. Baytda ijtimoiy ko'lam va ishqiy hayrat birlashgan. Oshiq o'zini barcha insonlar kabi yorning lutfidan bahramand va unga qarzdor deb biladi. Jahonga sochilgan ehson — bu hayotning o'zi va uning go'zalliklaridir. Shoir mahbubani butun mavjudotning saodat manbai sifatida ko'rsatadi. Har bir so'z yorning olijanobligini va uning hamma uchun qadrli ekanini ta'kidlaydi. Yakuniy ma'no yorning mutloq hokimiyatini (go'zallik va lutf orqali) tasdiqlaydi.

Riyo-u ujb birla bir suruk johilni, ey zohid,
Mute-yu muxlis etding, makr-u dostoningga'sallamno.

Shoir ushbu baytda riyokor zohid obraziga murojaat qilib, ochiq kinoya san'atini qo'llaydi. Zohid "riyo" (yolg'on taqvodorlik) va "ujb" (manmanlik) orqali johillarni o'ziga ergashtirib olgani aytiladi. "Mute-yu muxlis" bo'lgan bu johillar zohidning asl basharasini ko'ra olmaydi. Shoir zohidning "makr-u dostonlari"ni (aldovlarini) fosh etib, piching bilan "sallamno" deydi. Bu radif baytda hayratni emas, balki achchiq kulgi va nafratni ifodalaydi. Zohidning dindorligi aslida odamlarni aldash va obro' qozonish vositasidir. Shoir uni haqiqiy iymon va ishqdan yiroq ekanligini ta'kidlaydi. "Doston" so'zi bu yerda uzoq va asossiz hikoyalarga ishoradir. Johillar toifasi zohidning bu yolg'onlariga oson ishonganlari uchun "suruk" deb ataladi. Baytda ijtimoiy illatlar — ikkiyuzlamachilik va nodonlik qattiq tanqid ostiga olingan. Ogahiy chin dindorlik va soxtalik o'rtasidagi chegarani aniq chizib beradi. Mazkur tasvir orqali insonlarni uyg'oqlikka va haqiqatni tanishga chorlaydi. Har bir so'z zohidning ma'naviy qashshoqligini ochib tashlaydi.

Urib dam g'ayb sirridin ham etkung da'voyi imon,
Bu yanglig' kufr birla turgan imoningga'sallamno.

Zohidning navbatdagi yolgʻoni — gʻayb (maxfiy) sirlardan xabardorlik daʼvosidir. Shoir uning bu imon daʼvosini "kufr" deb ataydi, chunki u riyo va yolgʻonga asoslangan. "Urib dam" iborasi zohidning asossiz maqtanchoqligini bildiradi. Gʻayb sirlari faqat Haqqa va uning chin doʻstlariga maʼlum boʻlib, zohidning bunga daʼvosi katta gunohdir. "Sallamno" radifi bu oʻrinda zohidning bunday "ajoyib" kufrli imoniga piching tarzida ishlatilgan. Shoir uning ichki dunyosi va tashqi daʼvosi oʻrtasidagi ziddiyatni fosh qiladi. Iymon va kufr soʻzlari oʻrtasida tazod sanʼati mavjud. Zohidning imoni faqat tilda, qalbida esa qorongʻulik hukmron. Ogahiy bu bayt bilan soxta din peshvolarining asl qiyofasini koʻrsatib bergan. Bu piching ortida haqiqiy tavhid va pok iymon sogʻinchi yashiringan. Zohidning sirlardan soʻz ochishi faqat johillarni hayratda qoldirish uchundir. Shoir esa bu makrga aldanmaydi va uni ochiq fosh etadi. Baytning har bir boʻlagi maʼnaviy poklanishga va riyodan qutulishga chaqiriqdir.

Chekarsan, Ogahiy, tun-kun ul oy javr-u jafosini,
Bu qottigʻ mehnat ichra chiqmagʻan joninggʻa sallamno.

Maqtaʼ baytida shoir anʼanaga koʻra oʻziga ("Ogahiy") murojaat qiladi. U yorning ("ul oy") cheksiz javr-u jafolariga sabr qilayotgan lirik qahramon holatiga hayratini bildiradi. "Tun-kun" iborasi iztirobning vaqt oʻlchovi bilan chegaralanmaganini koʻrsatadi. "Qottigʻ mehnat" — bu ishq yoʻlidagi barcha azoblar va ruhiy qiynoqlar yigʻindisidir. Shoir shuncha azobda ham "chiqmagʻan jon"ga "sallamno" deydi. Bu taslimiyat oʻz matonati va chidamiga nisbatan aytilgan eʼtirofdir. Oshiqning joni yorning jafosi bilan tirik ekanligiga ishora bor. Javr-u jafo ishqning ajralmas qismi boʻlib, oshiq ularni shukrona bilan qabul qiladi. "Ul oy" timsoli yorning goʻzalligi va yetib boʻlmasligini anglatadi. Maqtaʼ butun gʻazalning yakuni sifatida "sallamno" soʻzini oʻzining asl (ishqiy hayrat) maʼnosiga qaytaradi. ³Shoir oʻz taqdiriga va ishqiga boʻlgan sadoqatini muhrlaydi. Baytda samimiylik va ruhiy matonat baralla yangraydi. Ogahiy bu orqali ishqiy kechinmalarini oʻquvchi qalbiga chuqur muhrlab qoʻyadi.

XULOSA. Ogahiy ijodi mumtoz oʻzbek adabiyotining eng nafis sahifalaridan biri boʻlib, ushbu gʻazal shoirning lirizmga boy uslubi va psixologik chuqurligini toʻla aks ettiradi. Har bir baytda qalbning ichki kurashi, ijtimoiy tanqid va mutloq goʻzallikka boʻlgan ehtirom chuqur ifodalangan. Gʻazalning badiiy tuzilishi va radifning maʼno tovlanishlari asarni mumtoz adabiyotda ajralmas darajaga koʻtargan.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ogahiy. Devon. – Toshkent: Fan, 1980.
2. Gʻaniyeva S. Oʻzbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: Akademnashr, 2010.
3. Rustamov E. Gʻazal sanʼati va maʼno qatlamlari. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2007.
4. Qoʻshjonov M. Mumtoz lirika poetikasi. – Toshkent: Fan, 1995.

³ Qoʻshjonov M. Mumtoz lirika poetikasi. – Toshkent: Fan, 1995.